

В.О. Інжестойкова
**КОЛІР ЯК ЗАСІБ СТВОРЕННЯ
ХУДОЖНЬОГО ОБРАЗУ
В ДИТЯЧИХ МАЛЮНКАХ**

Використання кольору в мистецтві є засобом, за допомогою якого художник виражає свої почуття, світогляд, викликає певні емоції у глядача.

Теоретичні основи психофізіологічної і естетичної взаємодії кольору розкрито в низці досліджень як радянських (М.М. Волков, Л.А. Венгер, Є.І. Ігнат'єв та ін.), так і зарубіжних (К. Ауер, В. Оствальд та ін.) учених.

В.О. Сухомлинський писав: "... Якщо б дитина не сприймала гармонійно єдності речей і явищ, які є довкола неї – кольори, звуки, запахи, стани, рухи – як красу, яка є невичерпним джерелом радості, повноти духовного життя, світ її був би похмурим і непривітним ..." [9: т.1, с.550]. Своє ставлення до прекрасного діти, зазвичай, виражають у малюнках, розповідях.

Колір у живопису, як зазначає М.М. Волков, існує не сам для себе, а виражає глибоку ідейно-емоційну правду образу. Автор указує, що передати сутність колоритного строю твору можна тільки шляхом проникнення у зв'язок зовнішнього та внутрішнього, кольорової мови і кольорової гармонії.

З раннього віку діти тягнуться до кольорових олівців, фарб, отримують радість від дій з ними. Спочатку, коли зображення предметів тільки ще з'являється, ставлення дітей до кольору обмежується інтересом до самої фарби, до сліду на папері, який вона залишає. Діти використовують будь-який колір, не зіставляючи його з

реальним кольором предмета. Що саме зображується – не має значення: будинок, дерево, заєць, собака можуть бути синіми і червоними, – будь-якими. Колір допіру автономний.

Лише поступово локальний колір деяких предметів засвоюється дітьми як обов'язкова ознака. Починаючи з 5-ти років діти, зазвичай, розфарбовують предмети та явища природи відповідно до їх дійсного кольору, але узагальнено, локальним кольором. Поряд з цим (приблизно до 7 років) зберігається тенденція вибирати колір незалежно від реального кольору зображуваного.

Вибір кольору в дитячому малюнку часто визначається ставленням до нього як до засобу посилення функціональної характеристики предмета.

Часто також колір у малюнку використовується з метою прикрашення. Колі вибирається за своєю красою і в цьому разі естетичний мотив під час вибору кольору посилюється. Дитина користується будь-яким приводом, аби розфарбувати малюнок.

Багатовіковими спостереженнями і численними експериментами встановлено, що світлі кольори стимулюють, збуджують, радують; темні – гальмують, засмучують. Розрізняють прямий вплив кольору, який здатний викликати в нас почуття тепла або холоду, почуття суму або радості тощо, і вторинний вплив, пов'язаний із суб'єктивними та об'єктивними асоціаціями, що може змінюватися залежно від індивідуальних особливостей людини.

Психологічний аспект сприйняття кольору нерозривно

пов'язаний із соціально-культурними, естетичними аспектами. Колір або його сполучення сприймаються людиною залежно від просторового розташування колірної плями, його форми і фактури, від настрою, культурного рівня та інших чинників.

У процесі кольорового рішення об'єкта ми зустрічаємося не з окремими кольорами, а з їх комбінаціями і сполученнями. Нас цікавить, як впливають одні кольори на інші при їх сполученні, різній кількості, різній насиченості тощо.

Незважаючи на суперечливість думок у науковій літературі з питань кольорового сприйняття дітьми різних вікових груп, встановлені факти вдосконалення візуального сприймання в ході навчання протягом дошкільного та шкільного віку. З віком дітьми досягається диференціація кольорових ознак об'єктів дійсності.

Дослідження сенсорного розвитку свідчать, що діти 5-6 років можуть тонко розрізняти кольори (Н.П. Сакуліна, Е.О. Фльоріна та ін.). Під час сприймання й оцінки дитиною предметів та явищ дійсності колір є одним з провідних компонентів. У малюнках діти зазвичай розмальовують предмети та явища природи відповідно до їх дійсного кольору.

Так, Р. Арнхейм вважає, що колір, в який дитина розмальовує дерева на своїх малюнках, ледве має специфічний відтінок зеленого, який він обрав із сотні кольорів різноманітних дерев. Саме це і є той колір, який відповідає загальному враженню дитини від усіх дерев [1].

Дослідники доводять, що діти не тільки можуть сприймати колір, але

й застосовувати його в малюнку як виразний засіб, що характеризує відповідний образ. Колір є основним компонентом живописного художнього образу та сильним емоційним збудником до його створення. Емоційного впливу на дитину набувають кольори, які взаємодіють один з одним та поєднуються в цілісний кольоровий образ.

Як свідчать дослідження А.А. Мелік-Пашаєва, колір виступає активним засобом відтворення відповідного образного складу малюнка. Автор указує на недоліки у практичній роботі з дітьми, де завдання спрямоване на формування в дітей уміння відтворювати засобами палітри ті чи інші кольорові характеристики зовнішніх об'єктів, а не спробу дитини виразити в кольорах внутрішній склад образу. Творчі здібності дітей повинні виявлятися і розвиватись у роботі над створенням виразного зображення, яке можна досягнути завдяки зумовленості зображувальних засобів відображення [5]. Як показує практика, вихователі не розуміють значення терміна "виразність"; навчання в основному спрямоване на оволодіння дітьми основ зображувальної грамоти, виразність у дитячому малюнку досягається за рахунок інтуїції самої дитини.

Виразність – це посилене естетичне розкриття дітьми предметів і явищ дійсності з деяких характерних їх боків, що виявляється у доборі засобів зображення, відображається у власному відношенні й оцінці.

Н.П. Сакуліна ставить питання щодо глибокої та всебічної художньої підготовки дітей, розвитку їхнього образного бачення, формування уявлень про прекрасне. "Педагогічне

завдання полягає в тому, - пише Н.П. Сакуліна, – щоб детальніше розкривати дітям багатокольоровість дійсності, вчити бачити цю багатокольоровість, розуміти й любити красу в житті...” [8].

Дослідники дитячого малюнка виокремлюють активність дітей у процесі кольорового вирішення зображувальної задачі: через колір вони виражають своє ставлення до зображуваного, колір у них виступає засобом оцінки предметів і персонажів. Коли дитина зображує предмети, вона дає їм таку кольорову характеристику, яка не пов'язана з реальністю, до чого привертав увагу ще перший дослідник дитячого малюнка К. Річчі.

О.А. Фльоріна вважала, що наполягання на точності передачі кольору в дитячому малюнку є педагогічною помилкою, не можна лишати дітей почуття виразності кольору.

Дослідження Л.М. Любарської, яке проводилося в початкових класах середньої школи, з розвитку у дітей почуття декоративного кольору, застосування на заняттях способу роботи пензликом, фарбами і кольоровою крейдою, без малюнка олівцем за прикладом майстрів народного розпису, виявляють досить високі показники за всіма критеріями оцінок (малюнок, колір, композиція, декоративність).

Дослідники вважають, що декоративно-прикладна діяльність дітей дошкільного віку спрямована на розкриття художньої образності предметів. Розвиток чуття кольору в дитини починається зі складання фарб та використання їх властивостей з метою образного перетворення: спочатку за

завданням педагога, потім у самостійній творчій діяльності.

Для нас також дуже важливими є положення Г.Н. Пантелеєва про те, що предметний світ, довкола дитини в дошкільному закладі, організований за законами краси й доцільності, оперує засобами художнього образу, специфічними зображувально-виразними особливостями кольору та світла, ритму і пластики, об'ємно-просторової композиції тощо [7].

Першим помічником вихователю у формуванні в дітей розуміння виразних можливостей, закладених у певних кольорових сполученнях, умовності декоративного кольору, значення тону в малюнку, почуття гармонії барвистих співзвучностей є, здебільшого, народне декоративне і декоративно-прикладне мистецтво. Неоціненну допомогу можуть зробити і добре дібрані зразки сучасного декоративно-прикладного мистецтва.

Не менш важливе значення має формування в дітей чуття декоративного кольору, іншими словами – чуття декоративної виразності кольору, уміння розуміти і використовувати колір у декоративних цілях. У цьому разі відхід від реального кольору часто не тільки можливий, але й бажаний.

Призначення декоративного кольору – прикрасити образотворчу поверхню, підвищити святкове звучання речі, предмета. Чуття декоративного кольору – це розуміння гармонії кольоросполучень, основа для формування в людини колористичної культури.

Т.Г. Казакова відзначає, що під час добору явищ дійсності, з метою формування образу в молодших

дошкільників, особливу увагу треба звертати на хроматичні кольори, які створюють у дітей зрозуміле уявлення про ці явища (яскраве сонце; вогні, які горять – жовті й червоні і т. ін.). Виразна роль кольору у процесі малювання, зростає тоді, коли вона вступає у взаємозв'язок з кольоровою площиною аркуша [4].

Колір у дитячих малюнках стає емоційно-складовим, оскільки виражає якість певних предметів. Дитина використовує колір як виразний засіб для характеристики зображуваного персонажу, своє ставлення до нього. У такий спосіб, червоний вовк – це “гарний вовчик”, а сірий вовк – це вже страшний, небезпечний хижак. В.С. Мухіна звертає увагу, що дитина, яка малює предмети, вчиться класифікувати об'єкти шляхом наділення їх еталонними кольорами, що відповідають певною мірою реальним кольорам предметів. Це забезпечує дитині технологічне входження у світ речей та явищ. В.С. Мухіна доходить висновку, що застосування еталонних кольорів, які належать до конкретних реальних предметів, швидко перетворюються на штамп і можуть загальмувати подальший розвиток зображувальної діяльності [6, с. 210].

Як свідчать дослідження вчених (Л.А. Венгер, А.А. Люблинська та ін.), діти дошкільного віку можуть вирішувати багато кольорових задач у зображувальній діяльності. Для цього в дітей 5-6 річного віку є такі можливості, як:

- різноманітна сенсорна підготовка, вміння розрізняти кольори під час обстеження якості предметів;

- здатність емоційно реагувати на колір;

- певний досвід образотворчої діяльності, наявність технічних умінь і навичок, отриманих у ході роботи з кольором;

- здатність естетично сприймати твори зображувального і декоративно-прикладного мистецтва.

У нашому дослідженні, з метою визначення розвитку чуття кольору, нами було визначено такі показники:

- уміння називати кольори та їх відтінки (відповідно до вимог програми виховання в дошкільному навчальному закладі);

- уміння гармонійно поєднувати кольори;

- добирати кольорову палітру для створення образу.

Для виявлення розвитку чуття кольору розроблено відповідну методику. Дітям було запропоновано дібрати гармонійне поєднання кольорів з карток з 7-ми основних кольорів спектру та їх відтінків. Зверталась увага на те, щоб дитина, вказуючи кольорову картку, назвала її словом, визначила й обрала потрібний колір за проханням експериментатора, розрізняла відтінки одного кольору (червоний, темно-червоний, світло-червоний, рожевий).

Також використовувався кольоровий папір і готові силуети різних предметів (квіти, посуд, одяг для ляльок тощо) Дітям ставились запитання: якого кольору сервіз ти поставиш на зелену скатертину? (синю, жовту та ін.); який фартух ти обереш ляльці, якщо в неї рожева

сукня? (блакитне, синє); на якому тлі гарно виглядатимуть троянди? (волошки, ромашки).

Результати проведених завдань засвідчили, що діти створюють у своїх малюнках художній образ, проте колір вони не завжди використовують як виразний засіб. У малюнках дітей закріпився певний кольоровий стереотип.

Виокремленню головного під час створення образу заважала наявність слабких технічних навичок роботи з кольором, невміння дитини бачити і сприймати основні естетичні ознаки предметів та їхні взаємозв'язки.

Наші спостереження виявили, що вихователі звертають увагу на те, як діти здатні адекватно передати колір об'єктів згідно зі своїми власними уявленнями про колір. Через це в дитини закріплюється таке поняття про колір предметів (вода і небо – синє, сніг – білий, дерево – коричневе, листя – зелене). А це заважає дитині індивідуально сприймати і передавати колір.

Під час створення образу колір частіше застосовується дітьми для позначення форми, а не для кольорової характеристики зображуваного. Наявність кольорового образу оцінювалася за такими показниками: заповнюваність кольором усіх частин малюнку, локальність кольору, складність кольору, поєднання різних кольорів, декоративність, наближеність тону.

Порівняльний аналіз показників рівнів сформованості художнього образу і розвитку чуття в дітей розвитку кольору виявив таку залежність: високого рівня сформованості художнього образу досягають діти з високим або

середнім показником розвитку чуття кольору. Низький показник розвитку чуття кольору виявляють діти з низьким або середнім рівнем сформованості художнього образу. Це підтверджує наше припущення про взаємозв'язок (кореляцію) сформованості художнього образу і розвитку чуття кольору в дітей.

З огляду на вищезазначене, ми доходимо висновку, що колір у малюнках є важливим емоційним та композиційним фактором під час створення художнього образу. Дитина підпорядковує окремі елементи образів кольоровими зіставленнями, контрастом і ритмом, виокремлює головне і суттєве, і водночас поєднує все зображуване в єдине гармонійне ціле. Застосування наочності в кольорових таблицях, плакатах, вправах у поєднанні кольорів, роботі з папером різноманітних кольорів сприяє засвоєнню дітьми основних законів кольорової дійсності, зв'язкам і відношенням кольорових властивостей предметів.

ЛІТЕРАТУРА

• *Арнхейм Р.* Искусство и визуальное восприятие. / Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1974. – 304 с.

• *Венгер Л.А.* Развитие восприятия цвета в дошкольном возрасте. // Формирование восприятия у дошкольников. – М.: Просвещение, 1965. – 214 с.

• *Волков Н.Н.* Цвет в живописи. – М.: Искусство, 1974. – 304 с.

• *Казакова Т.Г.* Формирование образа в рисунках младших дошкольников – автореф. дисс. ... канд. пед. наук. – М., 1966.

• *Мелик-Пашаев А.А.* Выразительная функция цвета в

изобразительной деятельности детей
// Вопросы психологии. – 1974. –
№4. – С. 108-117.

• *Мухина В.С.* Изобразительная
деятельность как форма усвоения
социального опыта. – М.:
Педагогика, 1981.

• *Пантелеев Г.Н., Максимов Ю.В.*
Пантелеева Л.В. Декоративное
искусство детям. – М.:
Просвещение, 1976. – 143 с.

• *Сакулина Н.П.* Рисование в
дошкольном детстве. – М.:
Просвещение, 1965. – 214 с.

• *Сухомлинский В.А.* Избранные
произведения: В 5-ти т. – К.: Рад.
школа, 1979-1980.

• *Флерина Е.О.* Изобразительное
творчество детей дошкольного
возраста. – М.: Учпедгиз, 1956.

• *Якименко Л.І.* І вперше, і по
новому.// Дошкільне виховання. –
2001. – №9. – С.5.

Подано до редакції 23.06.08

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются вопросы
применения цвета как средства
создания художественного образа в
детских рисунках.

SUMMARY

The article raises the questions of
using colours as an instrument of creating
artistic characters in children's drawings.